

ANNE LISE RØNNEBERG

Avhør av barn og særlig sårbare voksne i straffesaker

– med særlig vekt på tilrettelagte avhør

Avhør av barn
og særlig sårbare voksne
i straffesaker

Anne Lise Rønneberg

Avhør av barn
og særlig sårbare voksne
i straffesaker

– med særlig vekt på tilrettelagte avhør

UNIVERSITETSFORLAGET

© Universitetsforlaget 2023

ISBN 978-82-15-05742-2

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med rettighetshaverne er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Henvendelser om denne utgivelsen kan rettes til:

Universitetsforlaget AS
Postboks 508 Sentrum
0105 Oslo

www.universitetsforlaget.no

Omslag: Mette Gundersen
Sats: ottaBOK
Trykk og innbinding: Aksell AS
Boken er satt med: Times LT Std 11/13
Papir: 90 g Amber Graphic 1,25

Innhold

Forord	17
DEL I TILRETTELAGTE AVHØR	21
Kapittel 1 Tilrettelagte avhør av barn og særlig sårbare personer.	
Innledende oversikt.	23
1.1 Tilrettelagte avhør og hensynet til barnets beste	23
1.2 Historikk	23
1.3 Endringsbehov. Avskaffelse av dommeravhøret	25
1.3.1 Utredning av behov for endringer – Sæverudgruppen ...	25
1.3.2 Høringsinstansenes syn på Sæverudgruppens anbefalinger	26
1.3.3 Sentrale lovforarbeider mv.	27
1.4 Det tilrettelagte avhørets forankring i lov og forskrift.	28
1.4.1 Straffeprosesslovens bestemmelser	28
1.4.2 Justisdepartementets forskrift om tilrettelagte avhør	29
1.4.3 Påtaleinstruksen	29
1.5 Aldersgrensen	30
1.6 Saker om vold og seksuelle overgrep.	31
1.7 Foreldelse.	32
1.8 Kort om dagens ordning.	33
Kapittel 2 Hensynet til barnets beste: Grunnloven og internasjonale forpliktelser	34
2.1 Innledning	34
2.2 Grunnloven	36
2.3 Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950 (EMK)	37
2.4 FN-konvensjonen av 20. november 1989 om barnets rettigheter (barnekonvensjonen)	38
2.5 Europarådets konvensjon av 25. oktober 2007 om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk (Lanzarotekonvensjonen).	39

2.6	Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner av 11. mai 2011 (Istanbulkonvensjonen)	41
2.7	FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne av 13. desember 2006. Funksjonshemmedekonvensjonen	42
Kapittel 3 Politiets etterforskning		43
3.1	Formålet med etterforskningen	43
3.2	Etterforskning av vold og seksuallovbrudd overfor barn – riksadvokatens prioriteringer	44
3.3	Lanzarotekonvensjonens fokus på etterforskning i straffesaker som gjelder barn.	45
3.4	Politi og påtalemyndighet	46
3.5	Mer om etterforskningen	48
3.5.1	Anmeldelsen	48
3.5.2	Avvergeplikten	48
3.5.3	Bevis	49
3.5.4	Henleggelse.	50
3.5.5	Etterforskningsplan.	50
3.6	Kort om nettovergrep – særlig krevende etterforskning	51
3.6.1	Child grooming.	51
3.6.2	Om overgrepsmaterialet – bilder og filmer.	51
3.6.3	Politiets etterforskning av nettovergrep	52
Kapittel 4 Lovbestemte frister for tilrettelagte avhør		53
4.1	Innledning	53
4.2	Straffeprosessloven § 239 e – frister	53
4.3	Frist på henholdsvis én, to og tre uker.	54
4.3.1	Frist på en uke, straffeprosessloven § 239 e første ledd.	54
4.3.2	Frist på to uker, straffeprosessloven § 239 andre ledd	55
4.3.3	Frist på tre uker.	56
4.4	Når begynner fristene å løpe? Forlengelse.	56
4.4.1	Tidspunktet	56
4.4.2	Supplerende avhør – frister.	56
4.4.3	Forlengelse av fristene	57
4.5	Riise-rapporten.	57
4.6	Korte frister – hensyn for og mot.	58
4.7	En undersøkelse av etterforskeres erfaring med fristene	59
4.8	Riksadvokaten om korte frister	61
Kapittel 5 Avhørsleders ansvar og oppgaver		63
5.1	Krav til avhørsleders kompetanse	63
5.1.1	Spesialutdanningen.	64

5.1.2	Mer om krav til avhørsleders kompetanse	65
5.2	Avhørsleders ansvar og arbeidsoppgaver. Oversikt	66
5.3	Oppnevning av midlertidig verge.	67
5.3.1	Barnets verge	67
5.3.2	Når barnets verge er inhabil eller ikke fungerer av andre årsaker.	68
5.3.3	Oppnevning av midlertidig verge. Vergens rolle	69
5.4	Oppnevning av bistandsadvokat og forsvarer	70
5.5	Beslutning om hvem som kan følge avhøret, tidspunkt og innkalling	70
5.6	Tolk	71
5.7	Følgeperson for barnet.	72
5.8	Samrådsmøte, formøte og ettermøte	73
5.8.1	Samrådsmøte, avhørsforskriften § 7.	73
5.8.2	Formøte, avhørsforskriften § 8.	74
5.8.3	Ettermøte.	75
5.8.4	«Familiemøter».	75
5.9	Taushetsplikt	76
5.9.1	Avhørsleders rett til å ilegge aktører og andre tilstedeværende taushetsplikt	76
5.9.2	Særlig om forsvarer og taushetsplikt	76
5.10	Logg og protokoll fra avhøret	78
5.10.1	Logg	78
5.10.2	Protokollens innhold. Avhørsforskriften § 13.	79
5.11	Virkingen av mangelfull logg- og protokollføring – anke over saksbehandlingen.	81
5.12	Utskrift og utskriftens betydning.	82
5.12.1	Hovedregelen: Det skal tas utskrift.	82
5.12.2	Unntak fra hovedregelen om utskrift	83
Kapittel 6	Avhører.	84
6.1	Krav om avhørers særlige kompetanse	84
6.2	Avhører med spesialkompetanse	86
6.3	Spesialutdanningen	87
6.3.1	Avhør av barn mellom 6 og 16 år	88
6.3.2	Avhør av særlig sårbare personer, barnehagebarn, psykisk utviklingshemmede eller voksne med andre funksjonshemminger.	88
6.4	Lanzarotekonvensjonen	89
6.5	En intervjuundersøkelse om avhørers forberedelser	90
6.6	Forberedelsene avsluttes	92

Kapittel 7 Avhørsdag – gjennomføring av avhøret – avhørsmetoder . . .	93
7.1 Avhørsdagen	93
7.2 Aksjonssaker	94
7.3 Ankomst til barnehuset	95
7.4 Gjennomføringen og de tilstedeværende ved avhøret	96
7.5 Avhør av barnet – avhørsmetoder	98
7.5.1 Innledning	98
7.5.2 Metoder – bakgrunn	99
7.5.3 Ingen lovfestede metoder	100
7.5.4 Dagens metoder	101
7.6 Den dialogiske samtalemetoden	102
7.6.1 Den vanskelige samtalen	102
7.6.2 Avhørets ulike faser	103
7.6.3 Avrunding	105
7.7 Sekvensielle avhør. Barnehagebarn og de særlig sårbare voksne . .	106
7.7.1 Innledning. Utvikling av metoden	106
7.7.2 Kompetansekrav	107
7.7.3 De enkelte sekvensene (fasene)	108
7.7.4 Barnefaglig rådgiver og sekvensielle avhør	109
7.7.5 Sekvensielle avhør og sårbare voksne	110
7.8 Kreativ avhørsteknikk – voksne vitner	111
7.8.1 Ingen metode for tilrettelagte avhør. Ett unntak	111
7.8.2 Kreativ avhørsteknikk-metoden	111
7.8.3 Fasene	112
7.8.4 Utviklingen. Forslag til ny straffeprosesslov, NOU 2016: 24.	113
7.9 Kort om politiets kommunikasjon med barn og voksne i politiets daglige arbeid.	114
7.10 Avhør av mistenkte barn	115
Kapittel 8 Statens barnehus. Historikk, bakgrunn og utvikling frem til lovreformen av 2015	116
8.1 Historikk – fra dommeravhør til politiets tilrettelagte avhør i 2015 på barnehuset	116
8.2 Bakgrunnen for opprettelse av barnehusene. Det tosporede systemet	117
8.2.1 Bakgrunnen for opprettelse.	117
8.2.2 Det tosporede systemet – avhør i straffesak og oppfølging av barnet.	118
8.3 Avhørssted for barn og for sårbare voksne	119
8.4 Barnehusevalueringen 2012.	120
8.5 Barnehusrådet	121
8.5.1 Etablering og oppgaver.	121
8.6 Den videre utviklingen. Forarbeid til lovreformen av 2015	121

8.7	Lovreformen av 2015 – politi og barnehus overtar ansvar for avhørene i nært samspill.	124
-----	---	-----

Kapittel 9 Barnehusets målgrupper, organisering og kjerneoppgaver . . . 127

9.1	Barnehusets rolle, formål og målgrupper	127
9.1.1	Avhørsforskriften § 5 Barnehusets rolle.	127
9.1.2	Felles retningslinjer om barnehusets formål og målgrupper.	127
9.1.3	Formål og målgrupper	128
9.2	Rettslige rammer for barnehusets virksomhet.	129
9.3	Organiseringen av barnehusene.	130
9.3.1	Organisering og bemanning	130
9.3.2	Arbeidsoppgaver og roller	131
9.3.3	Særlig om de barnefaglige rådgiverne	131
9.4	Kan avhør foretas andre steder enn på barnehuset?.	133
9.5	Barnehusets fem kjerneoppgaver.	134
9.6	Rollefordeling og samarbeid mellom barnehuset og politiet.	135
9.7	Informasjon til berørte barn og voksne om tilrettelagte avhør	136
9.7.1	Innledning.	136
9.7.2	Informasjon til berørte barn og voksne.	136
9.7.3	Informasjon om mulige etterfølgende reaksjoner – psykiske og andre	139
9.8	Mer om barnehusets kjerneoppgaver.	140
9.8.1	Medisinske undersøkelser av barnet.	141
9.8.2	Har barnet plikt til å medvirke til undersøkelser av seg selv?.	143
9.8.3	Nasjonale faglige råd ved medisinske undersøkelser i Statens barnehus.	143
9.9	Barnehusets deltakelse på obligatoriske møter knyttet til de tilrettelagte avhørene.	143
9.10	Barnevernstjenestens rolle	144
9.10.1	Barnevernstjenestens rolle med grunnlag i straffeprosessloven, lovens forskrifter og andre retningslinjer.	144
9.10.2	Barnevernets anledning til å delta i lovpålagte møter i anledning avhøret	146
9.10.3	Taushetsplikt.	147
9.10.4	Felles retningslinjer for Statens barnehus.	147
9.11	Barnehusets kartlegging og oppfølging av barnet	148
9.12	Familiemøter – et pilotprosjekt ved Oslo barnehus i 2019/2020.	149
9.12.1	Det kritiske tidspunktet – barnet skal hjem	149
9.12.2	Formål og deltakelse.	149
9.12.3	Familiemøtemodellens ulike trinn	151
9.12.4	Mer om bakgrunnen for familiemøtemodellen.	151

9.12.5	Tilbakemeldinger fra barn og foreldre som har deltatt i familiemøter	152
9.12.6	Etterfølgende evaluering av familiemøtemodellen	152
9.12.7	Har familiemøtene noen fremtid?	153
9.13	NOVA-rapporten «Evaluering av Statens barnehus – 2021»	154
9.13.1	Innledning	154
9.13.2	Kortfattet oversikt over evalueringsrapportens anbefalinger	156
9.13.3	Helt kort oppsummering	157
Kapittel 10	Mistenkte, siktede og retten til forsvarer. Kontradiksjon . . .	158
10.1	Mistenkt, siktet eller tiltalt?	158
10.1.1	Uskyldspresumsjonen	158
10.1.2	Vitne	159
10.1.3	Mistenkte	159
10.1.4	Pågrepelse av mistenkte	160
10.2	Siktede	161
10.2.1	Endret status fra mistenkt til siktet	161
10.2.2	Oppnevning av forsvarer. Forsvarers rolle	162
10.3	Nærmere om manglende varsel til siktede. Tilstedeværelse	163
10.3.1	Er manglende varslings i strid med hensynet til siktedes rettssikkerhet?	164
10.3.2	Historikk	164
10.3.3	Det kontradiktoriske prinsipp	165
10.3.4	Grunnloven og EMK	166
10.3.5	Rettspraksis – Den europeiske menneskerettsdomstol	167
10.3.6	Avgjørelser fra Høyesterett	168
10.3.7	Betydningen av manglende kontradiksjon	170
Kapittel 11	Supplerende avhør	171
11.1	Historikk	171
11.2	Lovreformen av 2015	173
11.2.1	Når avhørsleder eller barnet ber om nytt, fortsatt avhør	173
11.2.2	Når siktede ber om supplerende avhør	173
11.2.3	Avslag på siktedes begjæring om supplerende avhør	174
11.2.4	Gjennomføringen av supplerende avhør	175
11.2.5	Samme avhører	176
Kapittel 12	Bistandsadvokaten	177
12.1	Hvem er bistandsadvokaten? Presentasjon, oppnevning og godtgjøring mv.	177
12.2	Saker som gir rett til bistandsadvokat	178
12.3	Hvem er bistandsadvokatens klient – barnet eller de foresatte?	179
12.4	Bistandsadvokatens oppgaver	180

12.4.1	Utgangspunkt. Lovens bestemmelser	180
12.4.2	Bistand under etterforskingen.	180
12.5	Bistandsadvokatens rettigheter under etterforskingen.	181
12.6	Bistandsadvokaten – advokat, omsorgsperson eller begge deler? . .	183

Kapittel 13 De sårbare – psykisk utviklingshemmede og vitner

med annen funksjonsnedsettelse	185
13.1 Innledning	185
13.1.1 Kort oversikt over lovens bestemmelser.	185
13.1.2 Psykisk utviklingshemmede og vitner med annen funksjonsnedsettelse i tilrettelagte avhør. Straffeprosessloven § 239 tredje og fjerde ledd	186
13.1.3 Tvilstilfelle	187
13.2 Psykisk utviklingshemming og annen funksjonsnedsettelse.	187
13.2.1 Psykisk utviklingshemming	187
13.2.2 Annen funksjonsnedsettelse	188
13.2.3 Vitner med psykiske lidelser og traumer	189
13.3 Tvil om vitnets funksjonsnivå	189
13.4 Funksjonshemmedekonvensjonen	190
13.5 Etterforsking, forberedelser og gjennomføring av avhør.	191
13.5.1 Anmeldelse. Særlige krav til etterforskingen	191
13.5.2 Aktørene	192
13.5.3 Avhører – krav til særlige kompetanse	192
13.5.4 Avhørsfristene.	193
13.5.5 Konflikt mellom tidsfrist og behov for særlig grundige undersøkelser i forberedelsesfasen	193
13.5.6 Avhørssituasjonen.	194
13.6 Forklaringsplikt og fritaksrett	194
13.6.1 Innledning.	194
13.6.2 De mindreåriges forklaringsplikt	195
13.6.3 De psykisk utviklingshemmede og andre funksjonshemmedes forklaringsplikt	195
13.6.4 Unntak fra fritaksretten. Høygradig psykisk utviklingshemmede.	196
13.6.5 Kort oppsummering	196
13.7 Barnehusets medvirkning	196
13.7.1 Barnehusets rolle	196
13.7.2 Oppfølging	197
13.7.3 Bevisvurdering etter gjennomført avhør.	198
13.8 Avhørsmetoden – sekvensielle avhør.	198
13.8.1 Sekvensielle avhør	198
13.8.2 Hovedforhandlingen. Avspilling av videoopptak eller personlig fremmøte?	199

Kapittel 14 Vitne- og forklaringsplikt	201
14.1 Vitner	201
14.1.1 Innkalling til politiet	201
14.1.2 Innkalling til retten	202
14.2 Unntak fra forklaringsplikt. Fritaksrett	202
14.2.1 Yrkesmessig taushetsplikt	202
14.2.2 Fritaksretten, straffeprosessloven § 122. (Nærstående) . .	203
14.2.3 Delvis fritak – straffeprosessloven § 123	204
14.3 Forklaringsplikt for barn i tilrettelagte avhør.	205
14.3.1 Innledning	205
14.3.2 Nærmere om forklaringsplikten	206
14.3.3 Aldersgrensen	207
14.3.4 Orientering om fritaksretten	208
14.3.5 Fritaksrett. Nærmere om orienteringens innhold, Høyesteretts kjennelse 19. oktober 2016. Konsekvenser av mangelfull orientering	209
14.3.6 Riksadvokatens oppfølging av Høyesteretts kjennelse. Kripos og Politihøgskolens notat 20. februar 2017	210
14.4 Formaning og forsikring	211
14.5 Oppsummering – forklaringsplikt og fritaksrett i tilrettelagte avhør.	212
Kapittel 15 Når saken går til retten. Hovedforhandlingen	213
15.1 Lanzarotekonvensjonen	213
15.2 Politiets etterforskning er avsluttet	213
15.3 Rettens saksforberedelse	214
15.3.1 Innledning. Rettens adgang til saksdokumentene, utskrift av videoopptak	214
15.3.2 Avgjørelser under rettens saksforberedelse	215
15.4 Hovedforhandlingen	216
15.4.1 Hovedregelen i straffeprosessloven § 298: Barnet slipper å møte	216
15.4.2 Barn som har fylt 16 år etter avhøret, men forut for hovedforhandlingen	217
15.4.3 Når barnet kan innkalles til retten.	217
15.5 Når tiltalte må forlate rettssalen under barnets forklaring. Lukkede dører	218
15.5.1 Tiltalte må forlate rettssalen	218
15.5.2 Lukkede dører.	219
15.6 Nærmere om presentasjonen av det tilrettelagte avhøret i retten. . .	220
15.6.1 Avspilling av video- og lydopptaket.	220
15.6.2 Må opptaket avspilles i sin helhet?	221
15.6.3 Avspilling når barnet møter i retten	221
15.6.4 Fremleggelse av utskriften	222

15.7	Bruk av sakkyndige i retten	222
15.8	Hvem kan innkalles som vitner?	222
15.9	Kan barnet selv be om å få møte i retten når det ikke er innkalt?	223
15.10	Hvilken bevisverdi tillegges det tilrettelagte avhøret?	223
15.10.1	Rettens ansvar for sakens opplysning	223
15.10.2	En studie om dommers bevisvurdering i saker der barnehagebarn har vært utsatt for vold eller seksuelle overgrep	224
15.10.3	Noen særlige spørsmål knyttet til bevisførselen i retten basert på et tilrettelagt avhør. Daviks studie	225
15.11	Anke til lagmannsretten	227

Kapittel 16 Tilrettelagte avhør – er hensynet til barnet

tilstrekkelig ivaretatt?	229	
16.1	Innledning	229
16.2	Norges Grunnlov og FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989. Lanzarotekonvensjonen av 25. oktober 2007	230
16.2.1	Grunnloven § 104	231
16.2.2	Barnekonvensjonens bestemmelser til beskyttelse og vern av barn og særlig sårbare vitner. Lanzarotekonvensjonen	231
16.2.3	Straffeprosessloven og straffeloven	232
16.3	Eksempler fra annen lovgivning vedrørende barnets beste og rett til å bli hørt	233
16.4	Barns erfaringer	235
16.4.1	Opplevelse av reisetid	236
16.4.2	Gruet barnet seg for å komme på barnehuset?	236
16.4.3	I hvilken grad var barnet informert om hva som skulle skje på barnehuset før det kom?	236
16.4.4	Informasjon fra barnehusets ansatte på avhørsdagen	237
16.4.5	Opplevelsen av avhøret. Hvordan syntes barnet det var å snakke med politiet?	237
16.4.6	Barn som hadde snakket med politiet ved tidligere anledninger	237
16.4.7	Andre spørsmål	238
16.5	Oppsummering	238
16.5.1	Innledende tanker	238
16.5.2	NOVAs oppsummering	239

Kapittel 17 Reformbehov og endringsforslag 241

17.1	NOU 2016: 24 Forslag til ny straffeprosesslov § 10-7	242
17.1.1	Tilrettelagte avhør	242
17.1.2	Aldersgrensen	243

17.1.3	«Særlig skikket» person	243
17.1.4	Psykisk utviklingshemmet eller «tilsvarende funksjonssvikt»	244
17.1.5	Frist for gjennomføring av avhør, utkastet § 10-7 andre ledd	244
17.1.6	Varsel til mistenkte, utkastet § 10-7 tredje ledd	244
17.2	Straffeprosessutvalgets forslag til endrede regler om fritak for forklaringsplikten	245
17.3	Straffeprosessutvalgets forslag vedrørende forklaringer under hovedforhandlingen. Utkastet § 10-9.	247
17.4	Dagens behov for endringer – særlig om lovens tidsfrister	248
17.4.1	Innledning	248
17.4.2	Riksadvokatens holdning til fristene	248
17.4.3	Andre utfordringer	249
17.4.4	«Barnehagesakene»	249
17.4.5	Kripos' forslag til tiltak	250
DEL II AVHØR AV MISTENKTE BARN		253
Kapittel 18 Når barnet er den mistenkte – ingen tilrettelagte avhør		255
18.1	Når barnet er mistenkt – er barnets rettssikkerhet tilstrekkelig ivarettatt?	255
18.2	De mistenkte barna. Alder og bakgrunn	256
18.2.1	Varetekstfengsling.	256
18.2.2	Hva vet man om mistenkte barns bakgrunn?	257
18.3	Etterforskning av barn over og under 15 år	258
18.3.1	Den strafferettslige lavalder	259
18.3.2	Etterforskning av barn under 15 år	259
18.4	Mistenkte barns rettigheter	260
18.5	Barnets verge	261
18.5.1	Hvem er verge?	261
18.5.2	Vergens rett til å uttale seg	261
18.5.3	Vergen velger forsvarer.	262
Kapittel 19 Gjennomføring av avhøret		264
19.1	Politiavhør	264
19.2	Hvem som kan være til stede under avhøret, og hvilke rettigheter de har	265
19.2.1	Vergen	265
19.2.2	Forsvareren	265
19.2.3	Barnevernstjenesten	266
19.2.4	Andre som kan være til stede	267
19.3	Ingen forklaringsplikt – rett til taushet. En veileder	267

19.4	Forsvareren og veiledning til mistenkte.....	268
19.5	Barnet skal gjøres kjent med hva saken gjelder.....	268
19.5.1	Avhørers oppgave.....	268
19.5.2	Nærmere om informasjon og fremgangsmåte.....	268
19.6	Gjennomføring av avhøret. Særlig om planlegging og kontaktetablering.....	270
19.6.1	Innledning.....	270
19.6.2	Planleggingsfasen.....	270
19.6.3	Barnefaglige forberedelser.....	271
19.6.4	Fysiske og praktiske forberedelser. Sikkerhetstiltak. Bruk av tolk. Plassering av dem som følger avhøret.....	272
19.6.5	Mentale forberedelser og kontaktetablering.....	273
19.7	Gjennomføringen av avhøret. Påtaleinstruksen § 8-2.....	273
19.8	Avhørsmetoder.....	275
19.8.1	Metoder før og nå.....	275
19.8.2	Silje-saken.....	276
19.8.3	«Tilståelsessakene».....	277
19.8.4	Kevin-saken.....	278
19.8.5	Europarådets torturkomite (CPT).....	279
19.9	Er hensynet til barnets beste og mistenkte barns rettssikkerhet tilstrekkelig ivaretatt?.....	279
19.9.1	Er barnehuset et sted for avhør av mistenkte barn?.....	280
19.9.2	Bør mistenkte barns rett til forsvarer styrkes? NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov.....	281
Vedlegg 1 Sentrale bestemmelser i straffeprosessloven.....		282
Vedlegg 2 Avhørsforskriften.....		286
Litteratur.....		291
Lover og konvensjoner.....		293
Dommer.....		298
Stikkordregister.....		299

Forord

Vi vet at altfor mange barn og ungdommer utsettes for vold og seksuelle overgrep, innenfor familien eller andre steder. Det kan ikke uten videre tallfestes noe antall, men ett barn utsatt for overgrep er ett for mye. Overgripere må straffes, men det forutsetter at barnet er villig til å fortelle. Noe ganger er hendelsen belagt med så mye skyld- og skamfølelse at barnet tier. Det kreves at avhøret er særlig tilrettelagt for å få frem barnets forklaring, og at avhøret tas av en med spesialkompetanse.

Da jeg sammen med psykolog Anne Poulsson i 1999/2000 skrev boken *Barn som vitner – særlig om dommeravhør og observasjon* (Universitetsforlaget 2000), var det ikke i mine tanker at det kunne bli aktuelt med en ny bok. Men det er det altså blitt. Denne boken er ingen revisjon av den første. Vi har fått et helt nytt regelverk, om politiavhør av barn og andre særlig sårbare som ofre for overgrep, kalt tilrettelagte avhør. Dommeren er ute av bildet, politiet fikk det fulle ansvaret ved lovendringen i 2015.

Formålet med tilrettelagte avhør er det samme som ved dommeravhøret: Avhøret skal være et bevis som kan presenteres i retten, slik at barnet skånes for den påkjenningen det er å måtte møte under hovedforhandlingen. Hensynet til barnets beste og barnets rett til å bli hørt står sentralt. Men man møter også kryssende hensyn. Det er særlig hensynet til barnets beste kontra hensynet til siktedes rettssikkerhet. Regelverket har forsøkt å ivareta begge hensyn. Men om dette hersker det en viss uenighet.

Denne boken gjelder utelukkende straffesaker, hovedvekten ligger på de tilrettelagte avhørene. Det gikk etter hvert opp for meg at det også var helt nødvendig å skrive om de mistenkte barna. Del II handler om dem. Det er først i de senere årene man har begynt å interessere seg for avhør av de mistenkte. Vi har ikke noe eget regelverk for dem. Det kommer, men det er i skrivende stund uklart når. De mistenkte barna avhøres som om de er voksne, ikke ved tilrettelagte avhør. Det er først nå man har sett at de er like sårbare som andre barn, og at dette må hensyntas.

Målet med boken er å gi en så fullstendig oversikt som mulig over innholdet av regelverket om tilrettelagte avhør, og om aktører som politi, forsvarer, bistandsadvokat og andre i rettsvesenet. Disse er en naturlig del av bokens målgruppe, men det er også barnevernet, representanter for Statens barnehus, psykologer, psykiatere og ansatte i helse- og sosialsektoren. Det er lagt stor vekt på å presentere barnehusene i boken, de er lovpålagt avhørssted for til-

rettelagte avhør, og de har en barnefaglig kompetanse av stor betydning for gjennomføringen av avhøret.

Ingen regelverk er statiske. Lover gjennomgår jevnlig endringer når det er behov for det. I boken tar jeg for meg allerede aktuelle reformbehov, og mot slutten reiser jeg spørsmålet om man virkelig har oppnådd fullt ut å tilgodese hensynet til barnets beste. Straffeprosessutvalget har i NOU 2016: 24 fremmet nye forslag, noen som radikalt endrer dagens lov. Det kan gå mange år før vi kjenner resultatet av dette. Noen av forslagene vil skape debatt.

Jeg har ingen særlig barnefaglig kompetanse, og heller ingen erfaring når det gjelder metoder for selve samtalen. For de overgrepsutsatte barna og for voksne er det tatt i bruk metoder som leseren likevel må få et lite innblikk i. Særlig interesserte kan finne stoff om dette andre steder. De mistenkte barna venter fortsatt på «sin» metode.

Jeg har bevisst tatt inn mange gjentakelser. Tanken har vært at de enkelte kapitlene skulle få en form og et innhold som gjør at de «står på egne ben», for at leseren skal slippe hele tiden å bla seg tilbake til tidligere kapitler. Jeg har også tillatt meg å forklare enkelte ord og begreper som er velkjente for dem i rettsvesenet, men kanskje ikke for andre.

Under mitt arbeid med boken har det vært mye å sette seg inn i. Jeg var ikke klar over hvor gjennomgripende lovreformen av 2015 var før jeg begynte å skrive, og hvor mye materiale det var å sette seg inn i. Det mest verdifulle har nok likevel vært den direkte kontakten jeg har hatt med flere av dem som arbeider innenfor rettsvesenet, herunder barnehusene. Møtene har vært en kilde til stor inspirasjon.

Det er mange å takke.

Aller først vil jeg takke min mann, Morten Ruud, som fra starten fortløpende har lest kapittelutkastene og etter hvert hele manus. Han har kommet med gode og verdifulle innspill. Ikke minst har han holdt ut med meg under periodevise frustrasjoner. Min ukentlige lunsjvenninne, tidligere førstestatsadvokat hos riksadvokaten, Ingunn Fossgard, har også vært en stor inspirasjon. Kaffistova er et utmerket sted for faglige diskusjoner.

For øvrig vil jeg særlig takke dem som i det daglige arbeider med, og har ansvar for, avhørene. Jeg har alltid blitt tatt veldig hyggelig imot, og jeg har hatt stort utbytte av møtene enten det har foregått personlig eller digitalt:

Politiadvokat Cecilie Gulnes og politioverbetjent og (fagansvarlig) Hanne Blomfeld i Oslo politidistrikt var mine første kontakter. Jeg fikk en klar følelse av at jeg hadde mye å lære. Da jeg deretter kontaktet Kripos, ble jeg øyeblikkelig invitert på det årlige fagseminaret om tilrettelagte avhør: Takken går til politioverbetjentene på Kripos: Tone Davik (fagspesialist i tilrettelagte avhør), Kristian Tangen, Rolf Arne Sætre (begge med særlig kompetanse på de særlig sårbare) og Sigrid Buseth (de mistenkte barna). Jeg har hatt god kontakt med politioverbetjent Inger-Lise Brøste på Polithøgskolen (fagansvarlig for deler av spesialutdanningen). Hun og Tone Davik er nok de to jeg har «plaget» mest.

Det har vært en opplevelse å bli kjent med barnehusene og deres ansvar og virksomhet. Dessverre fikk jeg under pandemien ikke besøkt mer enn to av dem, men en stor takk går til leder av barnehuset i Tromsø, Are Evang, og hans to kollegaer som tok imot meg. Jeg takker også lederen av barnehuset i Oslo, Astrid Johanne Pettersen, og avsnittsleder Frode Syringen for hyggelig mottakelse og stor tålmodighet.

Barneombud Inga Bejer Engh var en inspirerende samtalepartner. Jeg er imponert over engasjementet med hensyn til de mistenkte barna.

Møtene med mine to forlagsredaktører, Mina Hennem Mohseni, og deretter Kristiane Bjørkøy Fimland Solvin, har vært hyggelige og inspirerende, og jeg har fått stor og god hjelp.

Helt til slutt: Professor ved Politihøgskolen, Morten Holmboe, har vært forlagets fagkonsulent på manus. En særlig takk til ham for nyttige, men samtidig hyggelige innspill. Bedre kunne jeg ikke få.

Den aller siste takken går til min gode venninne Kirsten Bache Dahl. Det er tvilsomt om det ville blitt noen bok uten henne.

April 2023

Anne Lise Rønneberg

Del I

TILRETTELAGTE AVHØR

Tilrettelagte avhør av barn og særlig sårbare personer. Innledende oversikt

1.1 Tilrettelagte avhør og hensynet til barnets beste

Tilrettelagte avhør er en etterforskningsmetode som benyttes når politiet skal avhøre barn under 16 år og særlig sårbare personer, når disse har vært utsatt for vold eller seksuelle overgrep. I visse tilfeller kan avhørene også benyttes for ungdom mellom 16 og 18 år. De særlig sårbare er voksne psykisk utviklingshemmede eller personer med andre særlige funksjonshemminger som innebærer en kognitiv svikt. I denne boken brukes likevel gjennomgående betegnelsen «barn» i stedet for vitne, fordi barna utgjør den klart største gruppen vitner som forklarer seg i tilrettelagte avhør. Et vitne som er offer for en straffbar handling, kalles i straffeprosessloven «fornærmede», uavhengig av om det er et barn eller en voksen. Vedkommende er like fullt et vitne.

Som hovedregel skal alle vitner møte personlig og gi forklaring i retten når en straffesak behandles. Tilrettelagte avhør er et viktig unntak fra denne hovedregelen, et unntak som er forankret i barnets rett til å bli hørt under forhold som skal ivareta hensynet til barnets beste. Politiet, som har ansvaret for forberedelse og gjennomføring av avhørene, skal ha særskilt kompetanse¹ rettet mot avhør av barn og de særlig sårbare.

Når det gjelder de særlig sårbare voksne, vises det til kapittel 13. Regelverket er i hovedsak det samme som for avhør av barn, de sårbare voksne avhøres ved tilrettelagte avhør.

1.2 Historikk

Straffeprosessloven 1. juli 1887 nr. 5 hadde opprinnelig ingen særbestemmelser om avhør av barn. I den utstrekning de ble avhørt av politiet eller ført som vitner i retten, gjaldt de samme reglene som for voksne uavhengig av den straffbare handlingens innhold.

---

¹ Politihøgskolens videreutdanning i tilrettelagte avhør av barn mfl.

I midten av 1920-årene oppsto en omfattende og opphetet debatt som gjaldt avhør av barn i saker om seksuelle overgrep. Flere fokuserte på den særlige påkjenningen barnet ble utsatt for, som offer for en slik forbrytelse. Barnet risikerte å måtte forklare seg flere ganger, både for politiet og for dommeren. Etter hvert kunne det bli mange eksaminasjoner og krysseksaminasjoner, det siste når siktedes forsvarer kom på banen. Begrepet bistandsadvokat var ukjent, loven hadde ingen bestemmelser om representant for barnet. For barnet var saken – som i dag – skambelagt, ømtålig og vanskelig å snakke om.

Etter initiativ fra Norske Kvinners Nasjonalråd ble dommeravhøret lovfestet i 1926. Hovedregelen ble at barn skulle slippe å møte i retten. Barnet skulle møte en dommer og fortelle dommeren hva det hadde opplevd. Det var som regel ingen andre til stede, heller ikke siktede eller forsvareren. Formålet var å skåne barnet for å møte i retten.

Dommeravhøret ble innført til tross for motforestillinger fra ulikt hold. Blant annet var riksadvokaten betenkt over en ordning som fratok mistenkte retten til bistand av en forsvarer, noe som kunne bidra til å svekke siktedes rettssikkerhet. Det er interessant at denne motforestillingen også gjør seg gjeldende i forbindelse med nye lovendringer og frem til dagens regelverk. Senest har Advokatforeningen kommet med betenkeligheter i NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov.

Dommeren skrev et sammendrag av barnets forklaring. Formålet var at erklæringen skulle leses opp slik at barnet ble skånet for å måtte møte i retten. I tillegg skulle dommeren gi en selvstendig vurdering av barnets modenhet og troverdighet. Etter hvert ble det av naturlige grunner stilt spørsmål ved dommerens kompetanse til å gi en slik vurdering, også fra dommerne selv. I praksis sluttet de derfor å gi denne vurderingen. Man måtte erkjenne at en dommer i kraft av sin utdannelse ikke hadde spesielle forutsetninger for dette. Senere falt kravet bort.

Dommeravhøret ble med mindre endringer opprettholdt da 1887-loven ble avløst av straffeprosessloven av 22. mai 1981 nr. 25. Den nye loven trådte i kraft 1. januar 1986. En viktig endring var at aldersgrensen ble senket fra 16 til 14 år. På dette tidspunktet hadde man begynt å ta lydopptak av barnets forklaring, og etter hvert gjorde også videoopptaket sitt inntog.

I løpet av 1990-tallet ble det vedtatt flere endringer. Blant annet fikk man en bestemmelse i loven om at dommeren som hovedregel skulle tilkalle «en særlig skikket person» for å bistå ved eller overta avhøret. Avhørene ble etter dette ofte overlatt til politiet, barnepsykologer eller barnepsykiatere. Men fortsatt var dommeren ansvarlig. Etter hvert ble hovedregelen i praksis den at samtalen med barnet ble gjennomført av en politietterforsker. Videre ble det lovfestet at bestemmelsene om dommeravhør skulle ha tilsvarende anvendelse ved avhør av vitner med psykisk utviklingshemming eller annen funksjonssvikt, som det het den gangen. Forsvareren fikk som hovedregel anledning til å overvære avhøret hvis ikke hensynet til vitnet eller formålet med forklaringen talte mot det.

Ved Justisdepartementets forskrift 15. november 1998 ble det gitt nærmere regler om dommeravhør. Den opprinnelige ordningen med protokollert sam-mendrag av barnets forklaring ble erstattet med krav om lyd- og videoopptak med etterfølgende utskrift. Barnet og den som snakket med barnet, satt i et eget rom. De øvrige aktørene fulgte forklaringen gjennom enveisspeil fra siderommet med lydoverføring.

I 1998 fikk man også lovfestet en ordning som ble kalt «observasjon», av de minste barna. Observasjonen innebar at man oppnevnte en særlig sakkyndig til å observere barn i lek og samtale, som regel flere ganger. Observasjon ble ansett som en viktig nyordning, idet man fant at avhør av de minste barna ikke lot seg tilpasse de vanlige rammene for dommeravhør. Noen aldersgrense ble ikke satt. Man anslo at grensen som regel ville gå ved barn i 5–7-årsalderen. Det skulle uansett foretas en vurdering av hvert enkelt barn, hvor langt det var kommet i modenhet og språklig utvikling.

Skeptikerne var mange, og det viste seg ganske tidlig at observasjon ikke fungerte etter sin hensikt. Ordningen ble lite brukt, siste gang skal ha vært om-kring 2005. Så vidt vites, forekom det ikke på noe tidspunkt at observasjonen førte til at det ble tatt ut tiltale. Formelt var det først i 2015 at ordningen med observasjon ble avskaffet.

I 2008 ble aldersgrensen for tilrettelagte avhør hevet fra 14 til 16 år.

1.3 Endringsbehov. Avskaffelse av dommeravhøret

1.3.1 Utredning av behov for endringer – Sæverudgruppen

Justisdepartementet nedsatte 16. oktober 2010 en arbeidsgruppe under ledelse av politimester Ole Sæverud (heretter benevnt Sæverudgruppen eller arbeids-gruppen). Gruppens mandat var å gjennomgå regelverket om dommeravhør og observasjon av barn og psykisk utviklingshemmede. Den ble også bedt om å vurdere om ansvaret for avhørene i sin helhet skulle overlates til politiet. Sæverudgruppen avga sin rapport 12. oktober 2012 og foreslo at dommerav-høret skulle avvikles, og at ansvaret for avhørene i sin helhet skulle overføres til politiet. Samtidig fremmet de forslag til nye forskrifter.²

2 Om Sæverudgruppens forslag vises det til Prop. 112 L (2014–2015) kapittel 5 punkt 5.2.

1.3.2 Høringsinstansenes syn på Sæverudgruppens anbefalinger

Sæverudgruppens rapport med anbefalinger ble sendt på høring. Det var delte oppfatninger mellom høringsinstansene, men flertallet sluttet seg med noen unntak til arbeidsgruppens anbefalinger. Det er utførlig redegjort for høringsinstansenes syn i Prop. 112 L (2014–2015) kapittel 6. Det store spørsmålet var naturlig nok om dommeravhøret var modent for avløsning og overføring til politiet.

De fleste høringsinstansene var positive til forslaget. Noen pekte imidlertid på muligheten for at politiet kunne nøye seg med et politiavhør, som et innledende avhør, for å kartlegge om det var noe i saken. I så fall kunne man be om dommeravhør i de sakene det var aktuelt.

Riksadvokaten skrev i høringsuttalelsen (Prop. 112 L (2014–2015) kapittel 6 punkt 6.3) at det var få eller ingen betenkeligheter med at ansvaret for disse særlige avhørene overføres fra domstolene til politiet under ledelse av påtalemyndigheten. Det var vanskelig å se at en erfaren politiadvokat som er vant til å foreta bevis- og påtalemessige vurderinger, har dårligere forutsetninger for å lede og overvåke avhørene enn vekslende dommere og dommerfullmektiger.

Riksadvokaten anførte videre:

Et argument som har vært anført mot å fjerne dommeravhørsordningen, er at en ren politi- og påtalestyrt modell kan svekke bevisverdien av avhøret i en eventuell senere rettssak. Riksadvokaten kan vanskelig se at dette representerer noen reell fare. Avhørene skal som i dag tas opp på video. Med spesialinnredede rom og moderne, teknisk utstyr vil hele avhørssituasjonen avspilles og presenteres for retten slik den foregikk i «sann tid». Sammen med notoritet rundt forberedelsen, gjennomføringen og oppfølgingen er det ikke grunn til å frykte at de(t) vil inngi mindre tillit enn om de(t) ledes av en dommer. Av samme grunner vil retten i de saker hvor det blir hovedforhandling få et meget godt grunnlag for å vurdere de nærmere omstendigheter rundt avhøret og validiteten av innholdet.

Ikke alle høringsinstanser var enige når det gjaldt overføring av ansvaret til politiet. Advokatforeningen uttalte at det må legges opp til et system hvor en også ivaretar de grunnleggende rettergangsregler som er utformet, med sikte på tiltaltes rettssikkerhet. Dette kunne etter Advokatforeningens syn best gjøres dersom avhøret ble ledet av en dommer. Dommeren har aldri partsinteresse. En politiadvokat / påtaleansvarlig politijurist ville derimot etter Advokatforeningens syn ha en større interesse i utfallet av saken og vurdere avhøret fra påtalemyndighetens ståsted, bevisst eller ubevisst. Selv om det ikke er tilsiktet, var det etter Advokatforeningens oppfatning grunn til å frykte at vedkommendes posisjonering – både generelt og i den konkrete saken – ville kunne få betydning for «prosessedende» beslutninger. Der aktor er tillært å ha fokus på å bygge

en sak, er dommeren opptatt av å gjøre en objektiv vurdering av om spørsmålet kommer saken ved. Advokatforeningen anførte også at man med en tilnærming som foreslått innførte en ordning hvor partene ikke var likestilt i prosessen. Forslaget ble derfor ansett problematisk i forhold til EMK artikkel 6 og kravet til likestilling av partene i en straffesak.

Et annet stridsspørsmål gjaldt arbeidsgruppens forslag om utsatt varsling til mistenkte. Forslaget var at mistenkte som regel ikke skulle varsles før førstegangs avhør. Mistenktes/siktedes rettigheter skulle ivaretas ved at han eller hun i ettertid fikk anledning til å stille supplerende spørsmål i form av tillegsspørsmål til barnet. Advokatforeningen var ikke enig i dette forslaget.

Justisdepartementet sluttet seg imidlertid til arbeidsgruppens forslag og uttalte under Prop. 112 L (2014–2015) punkt 6.4.1:

Ny avhørsmodell gir bedre rettsikkerhet både for barnet, de særlig sårbare voksne og siktede. Det skyldes særlig at utsatt varsling av mistenkte legger til rette for at flere saker om vold og seksuelle overgrep mot barn og særlig sårbare voksne blir anmeldt og vil minske risikoen for at vitnene blir utsatt for nye overgrep og trusler i tiden mellom anmeldelse og avhøret.

Etter departementets oppfatning ville siktedes rettsikkerhet bli bedre. Ved å få se det første gjennomførte avhøret ville siktede få mulighet til å få be om supplerende avhør og til å stille relevante spørsmål til vitnet og få frem alle sider ved vitnets forklaring.

Med utgangspunkt i arbeidsgruppens anbefalinger og høringsinstansenes syn fremmet Justisdepartementet en proposisjon til Stortinget der man foreslo at ansvaret for avhørene ble overlatt til politiet. Dommerne og domstolene skulle ikke lenger ha ansvaret. Stortinget vedtok endringene ved lov 4. september 2015. Lovendringene trådte i kraft 2. oktober samme år.

1.3.3 Sentrale lovforarbeider mv.

De viktigste lovforarbeidene er, i tillegg til Sæverudgruppens rapport, Prop. 112 L (2014–2015) og Innst. 347 L (2014–2015). Umiddelbart etter lovendringenes ikrafttredelse 24. september 2015 sendte Riksadvokaten et skriv med direktiver til politi og påtalemyndighet 21. oktober 2015 om «Tilrettelagte avhør – direktiver og retningslinjer». Det er et omfattende direktiv, samtidig som det er gitt i en innledningsfase etter lovreformens ikrafttreden. Senere er det gitt supplerende direktiver og kommentarer etter hvert som man har gjort seg erfaringer med ordningen.

1.4 Det tilrettelagte avhørets forankring i lov og forskrift

1.4.1 Straffeprosesslovens bestemmelser

Straffeprosessloven av 22. mai 1981 inneholder hovedbestemmelsene om det tilrettelagte avhøret i kapittel 18 om politiets etterforskning. Disse bestemmelsene finner vi i § 239 og §§ 239 a–239 f. Avhøret er et bevisopptak til bruk for senere avspilling under rettens hovedforhandling, slik at barnet skal slippe å møte som vitne der. Det finnes visse unntak, disse omtales i senere kapitler der det hører hjemme.

Den sentrale bestemmelsen i straffeprosessloven § 239 lyder:

Tilrettelagt avhør skal benyttes ved avhør av vitner under 16 år i sak om overtredelse av straffeloven kapittel 26, §§ 273, 275, 282 eller 284.

Tilrettelagt avhør kan også benyttes ved avhør av vitner under 16 år i saker om andre straffbare forhold når hensynet til vitnet tilsier det. Det samme gjelder ved avhør av vitner mellom 16 og 18 år som avhøres som fornærmet i sak om overtredelse av straffeloven §§ 312–314.

Tilrettelagt avhør kan også benyttes ved avhør av vitner med psykisk utviklingshemming eller annen funksjonsnedsettelse som medfører samme behov for tilrettelagt avhør i sak om overtredelse av straffeloven kapittel 26, §§ 273, 275, 282 eller 284.

Tilrettelagt avhør kan også avhøres ved avhør av vitner med psykisk utviklingshemming eller annen funksjonsnedsettelse som medfører samme behov for tilrettelagt avhør i saker om andre straffbare forhold når hensynet til sakens opplysning eller hensynet til vitnet tilsier det.

Bestemmelsene gjelder tilsvarende ved forsøk.

«Forsøk» er definert i straffeloven § 16. Et forsøk er, sagt med andre ord enn lovens, at den som har bestemt seg for å gjennomføre en straffbar handling, og som foretar seg noe som leder direkte mot gjennomføring av handlingen, blir avbrutt underveis. Det kan være fordi man møter uforutsette hindringer, eller at andre griper inn, eventuelt at man møter en motstand som gjør at man ikke klarer å gjennomføre handlingen. Hvis man frivillig avstår fra å gjennomføre handlingen, blir man ikke straffet.

Når straffeprosessloven § 239 første ledd sier «skal», betyr det at tilrettelagte avhør er obligatorisk i de tilfellene som rammes av de nevnte bestemmelsene i straffeloven. Andre ledd er en «kan»-bestemmelse, den overlater til politiets konkrete vurdering hvilken avhørsform man anser som mest hensiktsmessig. Paragraf 239 tredje og fjerde ledd er også «kan»-bestemmelser, som gjelder de voksne vitnene. Her gjelder ingen aldersgrense. Graden av utviklingshemming

Bokens tema er politiets avhør av barn og særlig sårbare voksne som har vært utsatt for vold og seksuelle overgrep.

Del I gir en innføring i straffeprosesslovens regler om tilrettelagte avhør av barn frem til fylte 16 år, i noen tilfelle også til 18 år. Det samme regelverket gjelder avhør av psykisk utviklingshemmede og andre sårbare med funksjonshemminger som gjør dem ute av stand til å kommunisere i retten, uavhengig av alder.

Statens barnehus, der avhørene foretas, har en viktig rolle med blant annet sin barnefaglige ekspertise. Barnehusets oppgaver, ivaretagelse av barnet, bistand til politi, aktører, annen tilrettelegging og videre oppfølging er viet stor plass i boken.

Bokens siste del gjelder barn og unge som selv er mistenkt. Disse avhøres ikke etter bestemmelsene om tilrettelagte avhør. Men også disse skal ivaretas, og spørsmålet er om deres rettssikkerhet i dag er tilstrekkelig ivarettatt.

Fremstillingen er relevant for politi og påtalemyndighet, forsvarere og bistandsadvokater. Det fokuseres på deres roller, oppgaver og ansvar. Men alle som kan komme i kontakt med overgrepsutsatte barn, kan ha stor nytte av boken.

Anne Lise Rønneberg er tidligere dommer, først i Oslo byrett (nå tingrett) fra 1986 og deretter som dommer/lagmann i Borgarting lagmannsrett 1995–2020. Hun har tidligere i samarbeid med psykolog Anne Poulsson utgitt boken *Barn som vitner – særlig om dommeravhør og observasjon* (Universitetsforlaget 2000). Rønneberg ble oppnevnt som den første leder av Tilsynsutvalget for dommere i 2002. Hun var medlem av den tidligere Likestillings- og diskrimineringsnemnda 2013–2017.

 Universitetsforlaget

ISBN 978-82-15-05742-2

9 788215 057422